

Szczesny Morawski

Lechia, Sarmaty, Puny i Ślachta

LECHIA

SARMATY, PUNY I ŚLACHTA

ZBADAŁ I WYDAŁ

SZCZĘSNY MORAWSKI

KRAKÓW.

NAKŁADEM WALEREGO CIESIELSKIEGO.

1896.

Seria: BIBLIOTEKA TRADYCJI SŁOWIAŃSKIEJ Nr 55

Redaktor serii: Andrzej Sarwa

Projekt okładki: Juliusz Susak

Na okładce: Alessandro Guagnini, *Siemowit*, rycina z XVI wieku, (licencja *public domain*)

Copyright © 2017 by Wydawnictwo „Armoryka”

Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

ISBN 978-83-8064-358-1

[Kup książkę](#)

Sarmaty, Saurmaty.

Fińskie plemię odwieczne władało Czarnomorzem, panowało nad Donem i Bosforem aż do Krymu i Ukrainy czarnomorskiej.

Przewodzili wojacy z semicka zwani *az*, *uz*, t. j. mąż, wojak, więc *Azy*.

Plawnicy władając morzem, panowali na lądach: zwali się *Kimry*, t. j. mężowie morza, (wogul.) *Kym*, mąż; (czerem.) *jer*, (mordw.) *jerke*, jezioro. Od nich nazwa Krym.

Na lądach poddani ich pasali bydło, więc zwani *Sarmatyma*: (wogulskie) *sar*, *saur*: wół; *ma*: ziemia, kraj. Więc Sarmacya, to »wołów kraina«: Wołyn ówczesny, zamieszkały przez Woguly, Kondy, Jugry...

W nazwie cieśniny morskiej, Bosfor kimer-ski, tkwi też greckie *Βόσ*, wół. (*Schlözer: Nordische Geschichte*, 297, 308).

Azy-Kimry, wojacy rozgłośni podbojami w Małej Azji od r. 780 przed Chr., napadali Paflagonią, Frygią, zapędzali się aż do Jonii, byli postrachem całej Małej Azji.

Rok 633. Skoloty, od Persów zwani *Saken*, od Georgów *Hazar*, od Hellenów *Skyltoi* (t. j. w skórkę

odziani): z Turanu wyszli na podbój Zachodu. Rozbili Azy fińskie wschodnie; jednych wparli w góry Kaukazu a drugich ku północy, stanęli nad cieśniną morską, od Greków zwaną »Bosfor kymrow«, t. j. dźwigający woły, daninę Wołyńców-Sarmat. Stolicę Kimerikon na brzegu przeciwnym było widać i Azów zbrojnych wsiadających na okręta, by jako Kimry waleczne bronili przeprawy.

Skoloty bacząc trudność, zerwali się ku północy, aby obejść morze Azów i przebyć rzekę. Sarmaty zaś przeleknione uciekały w głąb kraju, odmawiając obrony.

Kimry panujące popędzili za Sarmatyma, dognali nad Dniestrem a nie mogąc do odwrotu nakłonić, uderzyli na nich. Bój krwawy trwał zawzięcie, aż osłabły obie strony. Więc ustali walczyć, pogrzebali poległych, usypali mogilę i rozłączyli się: Kimry udali się do Krymu a z tamtąd, część obłazami Kaukazu, reszta morzem aż do Synopy, gdzie osiedli.

Skoloty omyłone szukali ich wokoło Kaukazu, podbijając Ormian, Medów... Wrócili po 28 latach. (*Herodot I*).

Sarmatów częśćka została się w górach krymskich.

Sarmaty niedobitki ciągli dalej porzeczem Dniestru aż do jeziora Dniestru i do błotnej krainy Nurów. Pędząc stada bydła niezliczonego posługiwali się arkanami, które rzucone silnie owijały się o upatrzone bydłę lub człowieka, gdyby położyć, gdyby wąż.

Nury przerażone uciekały przed onymi węzami czy zmijami, jak ich zwali; a Sarmaty przebyli Dniestr, posuwali się ku północy wzdłuż Seretu, przytoka Dniestru.

Koło dzisiejszej Bilczy i Monasterka zajęli jaskinię, odwieczny przybytek ludności pielej.

Tuż obok leży kamień grobowy potężny nad zwłokami jakiegoś wodza. Był to oraz żertwiennik, na którym zabijano żertwę, często i człowieka.

Żertwienniki takie nad grobami wodzów wskazują cestę pochodu Sarmat fińskich, hen! hen! aż po kończyńy morza Bałtyku.

R. 513. Darius perski dotarł do krainy Nurów. (*Herodot IV, 140*). Sarmaty uciekali za Dniestr ku góróm, obsiedli błota Dniestrowe i podgórze Beskidu Wielkiego.

Rzekę słowiańską Ist-ro, t. j. zciekającą wodę, *rosę*: nazwali Dun-istr = Dniestr.

Pławili po jeziorze, jak pouczają nazwy:

Tuchla; (wogul.) *tu*: jezioro, *lholh*: stojące.

Czernichów; (kondyjskie) *czorik*: morze, jezioro.

Kropiwnik; > *kerep*: korab.

Terszów; > *tur*: staw.

Terszaków; > *soch*: jesiotr.

Kilczyna; (wogul.) *kul*: ryba.

Kukerów; > *karri*: losoś, pstrąg.

Korczanka, Korec, Kirczyne, Korosznica; (wogul.) *karri*: losoś, jesiotr, (kond.) *kire*: sterlet, pstrąg.

Sopot, Szypot; (wogul.) *szubpi*: jesiotr.

Łosie po błotach żerowały:

Skole, Sukel; (wogul.) *sus*: łoś, *kilim*: studnia.

Sozań; (wogul.) *sus*: łoś, *ain*: picie.

Bywały też i reny:

Kanora; (wogul.) *kuna*: ren.

Na Huculach pozostały nazwy obyczajowe:

Hatur; (kond.) *ochot-ar*: koliba, chata mała z ogniskiem dla pasterzy i jagniąt. Nazwa *chot*: domek, koliba, drużbi Sarmatom aż na Śląsko.

Keptar, huculski serdak bez rękawów; (wogul.) *kopten*: suknia, tak samo kopieniak.

Tuszyr huculskie, wełna; (kond.) *tusz*: broda.

Sarmackie góry.

Ku zachodowi zajęli jaskinie obszerne nad rzeką Świcą wśród skał sterczących, zwanych »Bołdy«, w miejscu zwanem Polanica (mila od Bolechowa). Szamanie wogulscy świątniczyli tam paląc świece zwane w mowie ich *pollus*: od czego nazwa Polanica.

Podgórzem leśniem posuwali się ku Beskidowi.

Woronienka. Worochta, Wereszyce, Werbias; to nazwy leśne (permsk.) *wor*: las.

Woryń, to zasiek leśny u Bojków.

Werchowina; (perm.) *wor*: las, (kond.) *juch*: drzewo, *ajruch*: las.

Werecko; (perm.) *wor*: las, *ecko*: baran.

Torczynowice, Trościan; (wogul.) *tari*: sosna.

Torhan; (wogul.) *tari*: sosna, *juch*: drzewo.

Czeczwa, Czeczka; (wogul.) *czes*: wilk.

Waratyn; (fińsk.) *wark*: niedźwiedź.

Pasając więc i oganiając się wilkom, niedźwiedzom... i rysiom... posuwali się ku góróm, kędy pozostały ich nazwy:

Ury; (wogul.) *ur*: góra.

Repa; (kond.) *raep*: góra.

Turkuł; (wogul.) *tur*: jezioro, *kul*: ryba.

Koman, Kowerla; (wogul.) *kon*: kamień.
Przesmykali się w Zabieszczadzie przesmykami leśnymi: Worochta, Woronienka...

Panter; (kond.) *pänt*: cesta, (wogul.) *ur*: góra.

Menczył; (fińskie) *men*: krajowa, *te*: cesta.

Kondy osiedli w Wyszkowie; (kond.) *wosz*:
miasto.

Dauszka, to miasto spalone; (wogul.) *tat*:
ogień, *usz*; miasto.

W pobliżu jest Horodyszcze, grodzisko.

Uszok poblizki; (wogul.) *usc*: miasto.

Suszko; (wogul.) *sosc*: baran, *kow*: kamień...
może knieja kozorożców.

Marmaros; (samojed.) *mar*: miasto.

Ungwar, słowiańskie Uż horod... Nazwa
świadczy, że pielą ludnością byli Sławianie obok Sar-
mat; (kond.) *ung*: studnia, źródło.

Munkacz; (jugursk.) *munk*: strzała, (wogul.)
kecz: nóż.

Udawa; (czeremiskie) *uti*: woda.

Czyroka; (fin.) *ciör*: woda.

Laborca, rzeka, źródlika Udawy; (samojed.)
lagorta: źródło.

Megelin; (kond.) *mügh*: ziemia, (wogul.) *linc*:
wywiórka.

Saros; (wogul.) *sar, saur*: wół.

Tatrowa góra nad Barwinkiem; (wogul.) *toił*:
śnieg, *ur*: góra.

Lackowa góra; (samojed.) *lacc*: wzgórze.

Tokarnia; (wogul.) *tokoh*: kur... jarząbek...

Dunaj, przytok Wisłoki; (sarm.) *dun*: rzeka.

Dania, pasmo gór.

Uzski, skały z jaskinią nad górną Ropą.

Sudoł, przytok Ropy; (wogul.) *sus*: łoś. Nie-
daleko z tamtąd leży wieś Łosie.

Lackowa góra; (jugur.) *lacz*: pagórek.

Onda wa-Udawa, rzeka w Panonii, płynie
do Cisy; (wog.) *uti*: woda. Była cestą Sarmat, jak
świadczą nazwy nad nią i nad Cisą.

Turań, zamek; (wog.) *törom*: Bóg.

Tokaik; (wog.) *tokoh*: kur... Tokaj nad Cisą.

Ciecz; (wog.) *ciesz*: wilk.

Tarczał; (wog.) *täri*: sosna.

Od Cisy nawrócili się znów ku górrom, dążąc na
zachód.

Kurima nad Toplą; (wog.) *kär*: ogier, *ma*:
kraina.

Parichowatka góra nad Poprudem; (kond.)
airuch: las, (wog.) *hoba*: niedźwiedź, *kwal*: pielesz.
Więc *p-ajruch hoba kwal*: knieja, niedźwiedzi pielesz.
Poblizka wieś Łabowiec ma w herbie »niedźwiedzią
łapę«, a sąsiedni Barnowiec z niemiecka zwan od
niedźwiedzi »Bär«.

Czaczów; (wog.) *ciesz*: wilk.

Krępak, góry między Poprudem a Dunajcem;
(wog.) *ker*: żelazo, *raep*: szczyt, *ach* góra. Więc *kere-
pach*: żelazo w szczycie góry. Sarmaty w Podkauka-
ziu jeszcze i od Greków na Czarnomorzu, zapoznali
się z żelazem, w ondy też już dobrze znanem Żydom.
Na Krepaku więc baczac rudę, użytkowali ją. Od
nich najpierw żelazo poznali Sławianie Lechy i naby-
wali nożyki do krajania.

Krempak na Spiżu, nad Białką.

Dunajec; (osset.) *dun*: rzeka, (łotw.) *duni*:
moczar. W Ossetyi po dziś dzień *dun*: rzeka.

H u b a koło Maniow i H a b ó w k a; (wog.) *hoba*: niedźwiedź.

T a t r y; (wog.) *toil*: śnieg, *to*: jezioro, *ur*: góra.

R y p y; (kond.) *racp*: góra.

O r n a k; (wog.) *ur*: góra.

K i r y, polana nad Dunajcem; (kond.) *kire*: pstrąg.

K u r i m a na Spiżu, obwód Lewocza... Lackowa nad Drużbakami.

H a b ó w k a na Orawie.

N o l c z o na Orawie; (kond.) *nodhl*: strzała.

O r a w a; (wog.) *ur*: góra, *ma*: kraj.

D u n a j; Ister słowiański w górnym płynie zwan Dunajem, wskazuje dłuższy pobyt Sarmat-Azów. Rp. 48 wspomina ich tu Mela (III, 4).

W i n d e l i c y a, to *Wendów lechia*, a Rzymianie założyli *Windobonę*, Wendów bądź.

Tutaj Sarmaty zetknęli się z Sławianami rolnikami, z Lechami.

Sarmackie góry wspomina Tacyt (Germ. I, 17) i Ptołom (Geogr. II, III, 5), a źródła Wisły w nich. Wzmiankuje też o Sarmatach pozostałych nad Czarnym morzem.

S ł a w i a n i e Grekom dobrze byli znani pod zgreczoną nazwą *Ainetoj*, αἰνῆ: sława.

Nad Sinem morzem Jadrą wspomina ich Herodot (V, 9).

W e n d a m j *Vantans*, w tłumaczeniu też dosłownem zwali ich tam r. 390 Gallowie: *vanter*, sławić. Od nich przyjęli nazwę Rzymianie, przekręcając na *Veneti*, a Niemcy urobili z tego *Windy*.

W i n d e l i c y w i e c , to Sławianie-Lechici, Lechy rolnicy.

Lecha do dziś dnia w Wielkopolsce oznacza grzędę, zagon.

Sarmaty obsiedli Śląsk i zwali się odtąd *A z a m i*: byli groźnymi Niemcom. Stolicą ich było miasto *A z ó w*, od Niemiec zwane *Asciburg*, dzisiejsza Sobotka na Łużycach.

R. 50 napastowani od Szwedów, czyli *Gutonów*, porazili ich, wyruszyli na zdobycz Pomorza w ondy szwedzkiego, ciągnąc brzegami Bałtyku, po staremu na grobach sławnych wojowników wznosząc ogromne żertwienniki kamienne. Podania o nich dochowały pieśni Eddy skandynawskiej: *Othin er ädstur oc ellstur Assanna...* (Odyn najpierwszy i najstarszy z *Azów...*). (Edda 3, *Schlözer Geschichte des Nordens*).

Sarmatów część została w Pannonii, włóczęc się w kibitkach lub konno podgórzami Beskidów i Tatr... »*Sarmatis... in plaustro-equoque viventibus*« ... (Wot. Czerem...) *arba, orob*: wóz, koło, *szun*: sanie.

Pobierali daninę od Sławian panońskich. (*Tacit: de moribus German. 45*).

Na Orawie i Liptowie poczyną się nazwa *Lchota*, *Lhota* i powszechna nazwa stajni »*hotar, hotur*« ... tak jak na Huculach.

...(kond.) *chot, i-chot*: stajnia, koliba; *ar-chot*: dom, chata.

Na Orawie więc poczynąły się stałe siedziby *Sarmat-Saurmat*, osiadłych w Śląsku.

Opuszczone ich *choty, i-choty*, służyły później przybyzsom Punom za gospody — miasto *magur*.

Feniki w Lechii.

Fenicy, przez Greków wyparci z Małej Azji, chronili się na Czarnomorze do Krymu, więc też do Tracyi, kędy przed wieki złoto kopali w Tazos, które złotwiny oglądał jeszcze Herodot (VI, 46).

R. 484 (przed Chr.) poddali się opiece Xerxa perskiego wraz z Trakami przymierzeńcami, przystawili 300 okrętów, przez cieśninę tracką przeciągli liny z białego lnu i z Egiptu pospołu udziałali most. (Herodot III).

Pod Salaminą radzie wojennej Xerxesa przewodniczył sydoński król, a obok niego król Tyru.

R. 466. Fenicka flota nowo odbudowana, rozgromiona od Kymona greckiego, który r. 444 umierając, jeszcze ich pokonywa ponownie.

R. 465. Ateńczycy zdobywają Thasos. (Herodot).

R. 434. Peloponezka wojna i bitwy Traków między sobą, wypłaszały Feników z Tracyi. (Thukidides).

R. 350. Sydon bogate zburzył Artaxerxes Ochus, król perski, mszcząc się powstania i sromoty doznanej w mieście fenickiem Tripolis. Sydonie spokojniejsi uciekali na morze, więc król ich Fenes kazał popalić okręta, poczem poddał miasto i zabit wraz z dostojnikami. Mieszczan zaś 40.000 z żonami i dziećmi zawarli się w domach i spalili żywcem. (Diodor Sicul. XVI, 45).

Niedobitki nie mieli innego schronienia nad Czarnomorze, ujście Istru i Siedmiogród albo Wołoszczyznę.

R. 341. Filip Macedoński pogromił Skity nad Istrem; w powrocie porażon od Trybalów sławiańskich i ranion; ledwo go ocalił Alexander. (*Justin IX*).

R. 332. Alexander zdobył i zburzył N-Tyr, wywieszał wojaków fenickich młodych 2.000, a jeńców wziął 13.000.

Co mogło schroniło się na morze Czarne, w Ister i onegoż dopływy.

Seret; (fen.) סרד *sered*: schronienie, ucieczka.

Siedmiogród już za Dariusza zwan z fenicka *Agadyrsis*, t. j. Sześciogrodów kraj; (fen.) *aj*: kraj, *ga-dir*: gród, *sys*: 6. »Lud bogaty w złoto, z którego urabiają sprzęty«. (Herodot IV, 48).

Tyrzanie i Sydonianie niedobitki dążyli ku północy porzeczem Prutu i Seretu.

Każda osada okrętowa stanowiła osobną drużynę wychodźczą, uzbrojoną w oręż, opatrzoną w rzeziwo i sprzęt domowy, więc też i w kupią możliwą. Trakowie wychodźcy družbili im, dostarczali podwód i koni. Wołów do pociągu podostatkiem było na błoniu bezdrzewnem, z fenicka zwanem *scepi* (ספי): step.

Na staniach wznosili schroniska stałe dla podróżnych, obyczajem odwiecznym, zwąc je *magur*, t. j.: dla obcych, podróżnych, więc też zbiornik żywności; (fen.) ס *ma*: dla, גר *gur*: obcy, pątnik, zbór. Magury takie fenickie istniały w Megara, w Kartadze, w Krymie... i na wyspie Sardynii *).

Na Wołoszczyźnie dotrwały 4 nazwy *magur*, w Siedmiogrodzie i Maramoroszu więcej.

Na Bukowinie magury mnogie, a w pobliżu ich wszędzie kiczory, t. j. polany; *kicor* קצר: wyrząć, wykarczować.

Suczawy, obydwu Czeremoszów i Seretu porzecza, były cestą pochodu fenickich wychodźców, którzy

*) Giovanni Spano: Paleontologia Sarda...

radzi przebywali w krainie lesistej, blizkiej Siedmiogrodu, zkład czerpali zapasy kruszcu a rąbali lasy na stawianie magur i topienie brązu.

Magury, kiczory i kiczorki mnogie są śladem Feników na Czarnohorze, a do wyrobu brązu potrzebując zimna, szukali szczytów śnieżnych.

Żupania, wirch, wskazuje, że tam było ich starostwo, więc przebywali dłużej; (fen.) *sub* שׁב: siwy, stary, *pana* פנא: oblicze, przedni, a raczej: Puńczyk, Fenik; więc »stary Pun«.

Makowica, nad Prutem, to fenicka targowica; *makel* מַקְהַל: kupia, *makom* מַקוֹם: osiedle, posiadłość.

Malawa; (fen.) *mal*: bydło.

Maniawka, wodospad; *may*: woda.

Bzowacz, źródła, ropy, nafty; *bes*: smród.

Hyga; *hy*: ono, *gid*, *goit*: koriander, kolendra.

Cyfa: *syfet*: lyse.

Haszmar; *haszoz*: sucha trawa, *mar*: obfitość.

Czarkan = *accere kanaf*; *accere*: wieś, *kanaf*: szczyt.

Balasyńska; *bal*: posiadacz, *asyb*: tkactwo barwiste. więc wyrobnik kilimków.

Żupanie leży na przesmyku od Klimca do Werecka a Klimiec to z fenickiego *kalē*: tkac, kilimek.

Balzatul, połonina z źródłiskami potoka, ubocz zaciszna; *bal*: wielkość, *satur*: schować się, utaić; więc wielkie, dobre schowanie.

Arszyca, góra z odczochem. Skorodna; *arsym*: cieśle, *sogor*: siekiera.

Pohary i Poharce; *heres*: wyrobnik

kruszc, *heresz*: gliniane naczynie, *harer*: ogorzeć, opalić. Pohary = *b-harer*. Pohorecka magura jest grodziskiem samorodnem.

Lolin; ליל *alil*: leizna kruszcu, topnia.

Gulin z jeziorkiem; גל *gul*: źródło.

Tomnatek; דים *dum*: cicho, נחת *nat*: miejsce spoczynku. (Lewy Cit. 2, 2).

Na Czarnohorze i na Beskidzie wielkim osiedli wychodźcy fenicy, w okolicy obfitującej w suchą trawę, t. j. siano, woniejące kolendrą (macierzanką), kędy były malawy bujne dla bydła i wodospady.

Mieli wieś na szczytach i targowiska kupieckie, wyrabiali kilimki barwiste, których wzory dotrwały do naszych czasów, w kilimkach starych huculskich; lali i obrabiali kruszce, lali siekiery brązowe, za pomocą których cieśle stawiali dwory obszern i klety.

Starosta rządził powiatem Tania w a; תאנת *ta-mit*: powiat.

Hemszyce było miejscem rządu; חמש *heme-szim*: urząd pięćdziesięci.

Minczul, Menczyl, szczyty gór i wyżyny, na których składano Bogu ofiary; מנה *mine*: żertwa, *El, Ul*: Bóg. Było niemało żertwienników takich.

Bubniszcze, mila od Bolechowa, było świątynią Bala łaskawego, któremu palono dzieci i któremu poświęcone były *boldy*, skały sterczące na 200 stóp, u dołu węższe niż u góry, kędy też pieczary i jaskinie ogromne; באבוס *bobus*: dziecko, נשא *na-soa*: palić.

Bołdy; בעליתן *baliton*: Boże wspierający.

Beniów; בן *ben*: syn. Przybytek chłopców, przeznaczonych na żywopalenie.

Szczołb; שחל *stol*: słup.

Polanica poblizka z jaskiniami przestronemi i podaniem, że tam była świątynia pogańska: w nazwie sławiańskiej mieści oddźwięk palenia żertwy.

Truchanów; טור *tur*: ogrodzenie, mur, חֶמֶן *hamen*: schowek, magazyn.

Beskid wielki.

Beskid, nazwę sławiańską, właściwie *Perckid*, *kuda woda perekidajet sia*, zastali tam Fenicy i przełożyli ją na swoje *Suligul*; סולא *sule*: ważyć, גול *gul*: prąd. Znali Beskid doskonale.

Pirie, Pireluj; פירא *pire*: przerwa.

Steniag; שטענע *stone*: wzniesiona, חג *ag*: skała.

Trojag; תרע *tere*: otwór, drzwi, חג *ag*: skała.

Szasul, rozłupana; שסע *szasa*: rozłupać.

Sewola łysa; שפחה *sefet*: łysina.

Ilem, Ilemka; יעל *jel*: kozica (liczba mnoga *ielim*), oznacza też koziorożca.

Ilsa; *jel*: kozica, שד *sad*: pole.

Mizunka, woda skalna; מי *maj*: woda, סון *sun*: skała.

Ag, dolina; חג *ag*: skała, kamień.

Tyn; טינא *line*: skała. (*Bochard 754*).

Toronczag, będzie; תורים *tor-im*: domokrażce, *ag*: kamień.

Toron; תור *tor*: łąć za kupnem, podglądać.

Dolina Toronia tworzy przesmyk do Panonii, a z za skały Toronczag wyglądano, czy cesta bezpieczna,

Tyrcza; תרי *theri*: targować.

Giercza; גר *ger*: obcy, przybysz. (*Jul. Fürst: Hebreisch und Chaldeisch Handwörterbuch*).

Ku północy wierchowin Beskidu jest mno-

stwo magur z kiczorami: znak, że się zapuszczali hen! poza Dniestr. Stałych jednak osad, Makowic, Żupań, zamków, grodów i obozów niema tam śladu.

Brązowe jeno miecze wskazują wyprawy kupieckie. Znalezione takie miecze fenickie:

W Załoścach nad Seretem znaleziono dwa miecze, trzy pierzchnie, t. j. dłuta *kelly*, sierp i noże brązowe: są w zbiorze Ossolińskich we Lwowie.

W Poddniestrzanach nad Dniestrem jeden — jest w Kurniku w zbiorze Działyńskich.

W Jazłowcu nad Strypą — jest w zbiorze Czarotoryskich.

W Balicach nad Stryjem — w domu narodnym ruskim we Lwowie.

Pod Bieczem w Ropie, miecz — własność hr. Siemińskiego.

Z niewiadomego miejsca, miecz w Kurniku.

A ileż mieczów i brązów zmarniało tam w ręku nieświadomych? a ileż jest w ziemi??

Miecze brązowe obosieczne, postaci lilii z rękojeścią zakończoną zwykle w skrętki, były wyłącznym orężem Fenicyan aż do r. 216, gdy zwyciężwszy Rzymian, przyjęli lepsze ich miecze żelazne.

Prócz mieczów śladem Feników są brązowe wyroby, mianowicie siekierki z uszkami do przywiązania, zwane *keltami*, t. j. dłutami, więc też ozdoby: szpilki duże do włosów, naręczniki, naszyjniki, spinki i t. d.

W międzyrzeczu Zbrucza a Seretu znaleziono brązowe wyroby, a szpilki duże i spinki szat, zupełnie takie same znaleziono koło Starego Sącza *).

*) G. Ostrowski: Sprawozdanie II z r. 1890. — *Szczęśny Morawski*: Prasławianie i Pralotwa 189.

Ku południowi w Panonii:

Turia, przytok Ungi. Tamtędy przechodzili kupce; טרייא *terija*: kupiectwo, טרי *teri*: kupczyk.

Makowiec, dział od Latorcy.

Raho w Maramoroszu, stanica kupców wędrujących bogatych; רַקֵּל *rakel*: kupiec wędrujący, רַבֵּשׁ *rakesz*: bogactwa zbierać, רַקָּה *rake*: aptekarz, rakarz.

Katrinca, zwykła zapaska kobiet maramorowskich, noszona zamiast spódnicy, też jest fenicką, קֶטֶר *koter*: okrycie, kotara. Bywają czarne lub czerwone: dziewczuchy obszywają je złotą taśmą.

Nad Undawą: Makowica z kilką kiczorami.

Makowiszczce nad rzeką Czyroka, z magurami i kiczorami.

Ku zachodowi Beskidem ciągną się Gorgany, pasma gór kręte, milowe, pełne zwierza (ilemski) kwieciste (czeczwa)... ale pełne nieprzyjaciół; גֹּרָא *gore*: nieprzyjaciół, גִּין *gun*: okryć. Więc też i obrona.

Kirtinowatka nad Stryjem; קֶרְתָּא *kerta*: gród.

Krokosza: כֶּרֶךְ *krak*: zamek, blisko Żupania.

Wokoło: magury, kiczory, minczol, stołp...

Megolina, dział górski, to nawet obozowisko; מֶגֶל *megal*: obóz okrągły.

Megelin z magurą koło Łupkowa.

Gorgany zbójcekie znać obchodzili Fenicy południową uboczą aż po źródliska Strwiążu i Sana, gdzie znów po staremu zjawiają się magury i kiczory, więc też Makowa, koło Niżankowic.

San; סַנָּא *san*: wygodą, spokój.

Makowisko naprzeciw Jarosławia.

Wisłok, Kiczotka przy Wisłoczku.

Puławy; פֹּול *pul*: okolica pagórkowata.

Sichota, brzegi skaliste na skrócie drogi; סיני *syni*: skaliste, חתף *chotef*: skręt.

Zarszyn; סרף *saref*: palić zwłoki, עשו *asyn*: ognisko. Więc to miejsce palenia zwłok. Wykopano tam wiele wyrobów brązowych: iglic, naręczaków i ozdób innych, które są częściowo we Lwowie w Osolineum, a częściowo w Krakowie w Akademii nauk.

Panonia, pełna wykopalisk brązowych fenickich...

Mieczów 20 i kilka, dobrze razem złożonych, znaleziono koło Debreczyna w Puszcza S. Gyorgy. Sztyletów zwanych *virga Sardorum* znaleziono wraz 37 na Orawie w porzeczu Wagi w Noliczo*).

Taki oręż dał Hannibalowi zwycięstwo pod Kane (*Canne*) r. 216.

Makowice, Magury, Kiczory i wykopaliska brązowe wskazują dalszy pochod Feników wygnańców aż do Sławian Lechów, których Tacyt zwie Wendami Ligami, ojczyznę ich sięgającą za Dunaj zwie Windelicyą, t. j. Wendów Lechią, w dzisiejszych Rakusach.

Lechia.

Lecha; po dziś dzień w Wielkopolsce znaczy: zagon, grzędę.

Pole, to polecha, ziemia zpokładana pługiem.

Płużono sochą, t. j. suchem drzewem; którego konar odłamany skubał ziemię i trząsł ją, więc zwan trząsłem czyli trzusłem. Skibę, t. j. odskubaną ziemię odwracała i odkładała deszczulka zwana od-

*) Szczęśny Morawski: Prastawianie i Pralotwa 165.

kładnicą. Pole takie zwie się pokładem. Gdy się pokład odleżał, odłóg odwracano skiba za skibą, lecha za lechą i obsiewano go.

Zasiew włóczono cierniem broniącym, t. j. drapiącym, raniącym: bronowano.

Dopotąd w piaskach plużą sochą, bronią cierniem.

W poczuciu wyższości swej nad narodami sąsiedniemi, Sarmatyma wolarzami i Łotwą łowiecką, naród cały zwał się Lechami, ojczyznę swą Lechią. Ligami zwali ich Rzymianie. *Tacitus* (II, 34) pisze o nich pod R. p. 50: »Ligów też moc niesłychana, zwabiona sławą skarbów Wanniusa, ciągną nań od północy wraz z narody innymi« *).

Madziary zastali nazwę Lech i w niezdarności swej do mów obcych przekręcili na *Lendziel* (*lengel*).

Litwa Lechów zwie Lenkas, Polskę Lenkaj.

Pflug, niemiecka nazwa pługa, że nie jest germańską, stanowczo twierdzi badacz znakomity, Adelung, w słowniku swoim.

Lehici więc plużyli (niemieckie: *pflügen*) już lechę, gdy Germany jeszcze narzędziem ręcznem obrabiali ziemię.

Od Lechów Germanie naumieli się plużyć pługiem.

Zasiew, żniwo i pożywienie.

Raz, t. j. żyto, która nazwa pozostała u Illyrów i Morawian, u nas zaś w wyrazach razowy chleb, razowa mąka... Roż zwa Rosyanie, reż Czechy, rosz Madziary.

*) Szczęsny Morawski: *Prasławianie i Pralotwa* 146.

Rzymianie pogardzali żytem, siali go tylko na paszę bydłą — jako i dzisiejsze Włochy — zwali *secale*, które pierwszy Plinius wspomina, że go pod nazwą *asia* sieją Tauryni ligurscy na jadlo czarne, niesmaczne i niestrawne. (Hist. nat. 16—40). W Macedonii i Tracyi górale żywią się ziarnem rośliny *secale*, z czego mąka czarna, śmierdząca, pisze Galenus (*de alim. facult.* 1—13).

Raz, będąc strawą powszechną, przezwan żytem, t. j. żywiącem.

Owieś, t. j. obwisły, mający ziarna owisłe. Dzikie rośnie w Azji środkowej, był jadłem zwykłym w Grecyi, więc też u Germanów i Keltów, od których przejęli go Rzymianie.

Jęczmień, (ruskie) jaczmen, (illyr.) jeczam, czma. Namoczony pęczniąc da się ołuskać, a wymięty daje pęczak. Od mięcia onego zwan jęczmień.

Pszenica, przednie ziarno... na ugorze udaje się w urodzajnych glinkach, słynnych koło Sandomierza.

Proso, niejako prosiewne, lubi piaski. Nazwa zdaje się być czeską.

Obylie zwano zboże ogólem; (*illyr. bulg.*) obilie, (śląsk.) obyle.

Gdy zboże dojrzało, oddzielano ździebła złamane, t. j. słomę od ścierni, ścierając w garściach albo podżynając nożykami i sierpkami krzemiennymi, co stanowiło żniwo. Pozostało rzysko lub ściern. W snopy osnowano przygarście słomy, układano w sterty nastryszone, sterczące wysoko, albo w stojące stogi.

Otlukano zboże bijąc bijakiem na boisku czyli tłoku. Plewę odłączano wiejąc.

Ziarno tłuczono w drewnianym tłuczku tłukiem kamiennym, co dotrwało dotąd i sam widywałem to w górach sądeckich. Przesiewano mąkę sitem z sitowia. Mąkę prażoną i osoloną dotąd na sucho jedzą górale nad źródłami Wisły.

Prażucha była jadłem świątecznym — na praznikach.

W stępach stąporem otlukiwano napęczniały jęczmień, robiąc pęczak — tak jak dziś.

Z żyta pieczono podpłomyki, z owsa owsuchy, czyli osuchy.

Stępami Fenicy i Kartadzy tłukli pszenicę i jęczmień pierw zwilżone i wysuszone. (*Plinius hist. natur. XVIII, 23*).

Fenicy nauczyli Lechów orać oradłem = radłem; *הרש orasz*: orać, oracz. Orali w poprzecz radłem okowanem, radlili ugor tj. pokład; *אכר ukor*: plużyć.

Szorami bron, rozrywali skibę radloną; *שער szor*, *שדר szodot*: rozrywać, rozdzielać bryły — bronować.

Kopali, okopywali gdzie wypadło; *גוב gub*, *גוב gob*: okopywać.

Harowali lechę; *הרע harie*: kopać, ryć.

Dobierali, glebę; *הלב haleb*: lipkie, urodzajne, tłuste.

Kosili; *קצר kozir*: rząć, kosić; *כסס koses*: krajać. *Kosir* (illyr.): nożyk kieszonkowy, kozik.

Zbiory rozumne zaprowadzili; *צבר zber*: na kupeźnosić.

Stodoła; (greck.): *στοάριον*, (illyr.): *pojatta*. Cep; *שבט tsebt*: kij do bicia, cepy,

Jar z e c, jęczmień żółty; ירק *jarek*: złocisto-żółte, zielono-żółtawe.

By r, proso było zwykłym Feników zbożem, pochodzi od Wschodu; בר *ber*: zboże złociste.

Jagły; יגלה *jagle*: ołuskane.

Ziarno; זרעים *zeroim*.

Żarna; צאר *sar*, צואר *zuar*: obracać się, obracające.

Młyn; מל *mal*, מהל *mel*: zetrzeć, zemleć.

Mąka, tj. mielonka, mlewo.

Rzeszoto; רשת *reszol*: sieć, kratka.

Jaz wodny; יזה *jaze*: przeciekać.

Kasza; קשא *kasza*: gęste, kluskowate.

Krupy; רופ *rup*: grubo mielone.

Bryja; בריה *bria*: gęste, pożywne.

Czyr, mieszanka; צו *cyr*: potrawa, יבחצר *zabe-cyr*: ofiarna potrawa... Zacierka...

Hadzimek (rusko-słowackie); צמק *zimok*: suszyć, gnieść na placek.

Bochen; בחן *bochen*: bułowate, grube... bułka, kołacz, kruh (illyr.), z czego okruh y.

Brod, niemieckie; ברוד *brod*: jadło, pożywienie.

Chleb; חלב *hleb*: lipkie, tłuste.

Czeluście, t. j. otwór pieca, (illyr.) ziało; זלצה *zalcife*: żar, żarzyć się, zolić.

Mięso piekli Lechy lub warzyli. Pieczono na rożnie drewnianym obracając nad żarem, albo żarem ob-sypując zwierzę całe wypatroszone.

Do gotowania czyli warzenia używano pierwotnie skóry zwierzęcej, obłupionej świeżo, którą napelniano wodą, wkładano w dołek wykopany: wkładano w nią kawałkami mięso i rzucano do wody kamienie rozła-rzone, aż dobrze zawrzało. Dodano ziół w a r z y w n y c h,

Warzechą, t. j. łyszką dużą drewnianą z waru wyjąwszy kamienie, osolono i było gotowe jadlo.

Ro-sół, t. j. płyn solony, wyrazem *ro* wskazuje odwieczność potrawy.

Poliwka; polewana na ciasto, albo też odlewana z owoców podobnie ugotowanych: śliw, gruszek...

Baszcz; ba-szczawisty: wielce kwaśny.

Kisielica, kisiel: zkiśła, zkwaśniała.

Żur, to niemieckie *sauer*, kwaśne.

Puny, mając naczynie po temu, gotowali mięso krajane:

Zrazy, mięso krajane; רצה *raze*: przekrawać.

Bułka chleba; bułowate.

Kołacz; kołowaty, okrągły.

Kruh (illyr.), z czego nasze okruszki, znaczy okrągły chleb.

Ciasto; ciśnięte, gniecione.

Piwo; napój.

Miód, patoka; (fenickie) מהק *metok*: słodycz, miodek.

Owoce: płonki, jabłka dzikie rumiane czyli zapłnione, gruszki, hriszki (rusk.): twarde do gryzienia, więc jadane jako ulęgałki; śliwy poliwczyste, lubaski ulubione, poziomki jagody, borówki, czernice ostrężyna, jeżyna ostro najeżona, malina...

Fenickie: Soczewica; שצף *socsf*.

• Gdule, gruszki wielkie; גדול *gdul*: wielkie, duże.

• Bez; באט *bes*: smród, באטא *besak*: śmierdzące ziele.

Zioła; bylina (czeskie): ziele.

SPIS RZECZY.

	Str.
Sarmaty, Azy, Kimry r. 780	1
R. 633. Skoloty, Nury	2
R. 513. Darius	3
Sarmaty nad Dniestrem	3
Sarmackie góry	4
Feniki w Lechii	9
Beskid wielki	13
Lechia	16
Zasiew, żniwo, pożywienie	17
Pomieszkanie	22
Bydło, kozy, owce	24
Swinie	26
Koń	27
Podwoły	28
Odzienie	28
Plótno	29
Narzędzia lechickie	31
Narzędzia fenickie	32
Naczynie	33
Kruszec	34
Brąz czyli spiża	37
Górnictwo	39
Sól	40
Szkoło	42
Jantar	42
Kupiectwo	44

	Str.
Oręż, broń, wojna Lechów	46
Wojenka Feników. Ślacha	48
Dzieje wychodźstwa Feników-Punów	52
Sydon i Tyr	52
R. 480. Xerxes	52
R. 350. Artaxerxes	54
R. 334. Alexander burzy N. Tyr. Wychodźstwo niedobitków w Czarnomorze	56
Magury, kiczory... nad Istrem, Seretem, w Czarnomorze, w Miodoborach	58
Przed Łotwą cofają się	58
Miecze brązowe	59
Łotwa, Basterny, Juhcygi	62
Puny Kartagi	64
Lechy rolnicy... Kmiecie wojacy	66
Ślacha puńska	67
Grody, Kraków, Wawel	69
Państwo lechickie, żupany starosty, sądy, sejmy	70
Sącz i Świdniki	71
Niemce	74
Wanda	74
Rp. 167. Rzymianie	75
Rp. 260. Goty z Łotwą na Czarnomorze	75

